

...MEN STØRST ER KÆRLIGHEDEN

En anmeldelse af

Michael Balint: *Grundbristen – terapeutiske aspekter af regression*

oversat fra engelsk af Klaus Ibsen og Andreas Bonnevie.

Hans Reitzels Forlag, 1994. 212 sider. Pris kr. 248.

Stig Poulsen

Med 26 års forsinkelse udkommer nu endelig Balints psykoanalytiske klassiker, *The Basic Fault*, i dansk oversættelse. Hermed følger Hans Reitzels Forlag linjen fra de tidligere års udgivelser af centrale værker af Melanie Klein og D. W. Winnicott op, og der skal indledningsvis uddeles roser til forlaget for at have gjort disse tre hovedskikkelser indenfor objektrelationsteorien tilgængelige på dansk.

I *Grundbristen* har Balint samlet og omarbejdet artikler skrevet i perioden 1957 - 1965. Bogen bærer i nogen grad præg af ikke at være skrevet som en helhed og falder således i tre tematisk beslægtede, men dog særskilte dele. I den første del præsenterer Balint de teoretiske antagelser, der ligger til grund for bogen, idet han postulerer, at psyken kan inddeles i tre *områder* eller funktionsniveauer, nemlig *Ødipuskonfliktens område*, *grundbristens område* og *skabelsens område*. Herefter diskuterer Balint i del II Freuds narcissismeteori og stiller heroverfor sin egen antagelse om, at barnet fra fødslen møder moderen med *primær kærlighed*. Bogens sidste tre dele vedrører den psykoanalytiske behandlingsteknik og specielt spørgsmålet om betydningen af regression i den analytiske terapi.

Balints teoretiske ståsted

Alle bogens overvejelser er elaboreringer af temaer, som har beskæftiget Balint siden starten af hans analytiske karriere. Balint, som er født i Budapest i 1896, gik i læreanalyse hos Sandor Ferenczi, og på mange måder kan *Grundbristen* og Balints øvrige forfatterskab forstås som et forsøg på at hele det sår, som konflikten mellem Freud og Ferenczi efterlod i den psykoanalytiske bevægelse – og velsagtens ikke mindst i Balint selv. Det er med andre ord fristende at se kløften, som omkring 1930 opstod mellem Ferenczi og de mere ortodokse analytikere, som netop den grundbrist, der har været en central drivkraft i Balints teoretiske arbejde.

Da Balint i 1930'erne påbegyndte sit eget teoretiske virke, stod han (og de andre fremtrædende ungarske analytikere såsom Imre Hermann og Balints hustru, Alice) relativt isoleret i den internationale psykoanalytiske

debat. Dette forhold ændredes, efter at han i 1939 flygtede fra den politiske forfølgelse i Ungarn og bosatte sig i England. I årene herefter etableredes i det engelske psykoanalytiske selskab den såkaldt *uafhængige* gruppe, som rummede de analytikere, der hverken kunne støtte Anna Freud eller Melanie Klein helhjertet i deres bitre strid om den korrekte udlægning af psykoanalysen. Til denne tradition hørte udover Balint selv analytikere som Winnicott og Fairbairn, og med årene udvikledes en særlig objektrelationsteori med distinkte kendetegn, der klart adskilte den fra såvel Kleins tænkning som fra den ego-psykologiske mainstream indenfor psykoanalysen.

En af Balints særlige fortjenester har været at fastholde Ferenczis afgørende betydning for Balints egen tænkning. Herigennem har han også indirekte gjort opmærksom på Ferenczis status som ophavsmand til en lang række antagelser, som senere er blevet identificeret med de uafhængige britiske analytikeres version af objektrelationsteorien. Jeg vil derfor, når jeg i det følgende præsenterer hovedtankegangene i *Grundbristen*, søge at følge disse ideers udviklingshistorie tilbage til rødderne i Ferenczis arbejder.

Primær kærlighed og frustration

Omdrejningspunktet i Balints udviklingsteori, som i særlig grad udfoldes i bogens to første dele, er antagelsen om, at barnet indgår i en objektrelation fra fødslen og således hverken befinder sig i en primær narcissistisk eller primær autoerotisk tilstand, men derimod fra begyndelsen er opfyldt af *primær kærlighed*. Balint har brugt dette begreb siden begyndelsen af 1930'erne og anfører selv, at han i sine overvejelser om karakteren af de tidligste objektrelationer har modtaget afgørende inspiration fra Ferenczi. Ferenczi introducerede i 1924 teorien om, at der, før barnet aktivt vender sig mod omverdenen, findes et udviklingsstadium præget af *passiv objekt-kærlighed*. Det er Ferenczis antagelse, at barnet på dette tidspunkt snarere end at nære aktive seksuelle ønsker i forhold til dets primære objekter søger *ømhed* fra moderen, og Ferenczi betoner ydermere den afgørende betydning, reelle frustrationer og ofte deciderede seksuelle overgreb i den tidlige barndom har for udviklingen af psykiske lidelser. Disse ideer fremstod som uhyre kætterske i sin samtid, da de blev forstået som en ensidig rehabilitering af forførelsesteorien og dermed sås som en kritik af Freuds opgivelse af denne tidlige forklaringsmodel. Imidlertid har Balint opretholdt væsentlige aspekter af Ferenczis synspunkter i sin udfoldede teori om de tidligste objektrelationer, idet han, uden selv at lægge afgørende vægt på den seksuelle forførelse, har betonet den centrale betydning af frustrationer i forholdet til omverdenen.

Balint mener, at individet i fosterstadiet befinder sig i en relation til omgivelserne, som han betegner som en *harmonisk, gensidigt gennem-*

trængende sammenblanding. Han sammenligner denne tilstand med den oplevelse, vi har af luften omkring os. Den er både indenfor og udenfor kroppens grænser og registreres dog kun i sit fravær – men i så fald afsløres det, hvor desperat vi har brug for den. På samme måde står barnet i fødselsøjeblikket overfor en katastrofisk trussel mod den harmoniske sammenblanding. Balint skitserer forskellige driftsskæbner for de libidinøse besætninger, som havde været knyttet til omgivelserne i fostertilstanden. I tilfælde af adækvat tilpasning fra moderen overføres dele af den oprindelige libidobesætning til *primære objekter*, først og fremmest moderen. Andre libidinøse besætninger kan trækkes tilbage til jeg'et, som narcissistiske og auto-erotiske besætninger. Det skal i denne forbindelse nævnes, at Balint allerede i 1935 fremhævede, at narcissisme, auto-erotik samt anal-sadistiske og falliske træk i objektrelationer snarere end at være determineret af rent biologiske faktorer måtte forstås som resultater af *frustrationer* i barnets primære, passive objektrelation til moderen. Hertil kommer to specielle former for relationer til omverdenen, som Balint kalder henholdsvis *oknofili* og *filobatisme*. Den oknofile attitude er karakteriseret ved en dependent klyngen sig til objekter, som giver en vis tryghed, samtidig med at rummet mellem objekterne opleves som skræmmende. Den modsatte, filobate, attitude indebærer en grundliggende mistro til objekter, men til gengæld oplever individet en tilknytning til objektløse vidder (hav, bjerge etc.), som antager karakter af den primære substans, som fandtes i den harmoniske sammenblanding. Begge attituder må forstås som et forsvar mod den traumatiske oplevelse af, at objekterne eksisterer adskilt fra og uafhængigt af subjektet.

Psykens tre områder

Begreberne oknofili og filobatisme knytter an til Balints tanker om psykens tre områder. På baggrund af sine erfaringer med forskellige reaktionsmåder hos patienter inddeler Balint personligheden i tre områder, kendetegnet ved forskellige karakteristiske objektrelationsmønstre.

Det *ødipale* område er karakteriseret ved *trekant*relationer mellem subjektet og mindst to objekter. Disse relationer er altid *konfliktfyldte* – typisk ved at et autoritært objekt forbyder tilfredsstillelsen ved et andet objekt. Hertil kommer, at i det ødipale område er voksensprog et pålideligt middel til kommunikation.

På alle disse felter adskiller *grundbristens* område (the area of the basic fault) sig fra det Ødipuskonfliktens område. Begivenhederne, der udspiller sig her, sker i *to-personers*relationer, og kerneproblemet ligger ikke i konflikter, men derimod i en brist, et svigt (to fail), som individet ønsker skal blive gjort godt igen. Endvidere er voksent dagligsprog upålideligt, fordi ord ikke har en entydig, fælles anerkendt mening.

Fænomenerne i grundbristens område afspejler ifølge Balint karakteristika

ved det lille barns relation til omgivelserne/moderen. I den udstrækning moderen har karakter af et primært objekt, vil relationen til hende have en altoverskyggende betydning, og barnet vil reagere voldsomt på ethvert svigt i tilpasning til dets behov. Omvendt har barnet ingen forståelse for moderens behov; hun eksisterer i barnets bevidsthed kun for dets skyld. Hvis nu tilpasningen mellem mor og barn er for dårlig i for lang tid, vil denne traumatiske situation nødvendiggøre, at barnet udvikler nogle metoder til at leve med traumat. Det er denne »løsning«, som integreres i jeg'et som grundbristen med den konsekvens, at alt, der synes at overskride disse metoder, opleves som farligt og umuligt. Oknofili og filobatisme kan forstås som typiske metoder til at klare traumatiske oplevelser af manglende tilpasning fra omgivelsernes side.

Det tredje område, som Balint omtaler, kaldes *skabelsens* område. Her findes ingen ydre objekter i traditionel forstand og altså heller ingen overføring og intet sprog. Individet er her optaget af at skabe noget. Dette kan være kunst, videnskab eller forståelse i bred almindelighed, i hvert tilfælde noget der har karakter af et ydre objekt. Balint mener, at skabelsens område kan ses som resultat af en filobat tendens til at trække sig bort fra det skuffende objekt og forsøge at skabe noget bedre og mere harmonisk for sig selv. Ikke desto mindre lægger han stor vægt på at respektere patientens tavse skabende processer i det analytiske arbejde uden at tolke disse som forsvar.

Den analytiske teknik

Er Balints teoretiske betragtninger inspireret af Ferenczi, er hans ideer om den analytiske teknik det i endnu højere grad. Når Ferenczis ideer om de psykiske forstyrrelses ætiologi som ovenfor nævnt vakte så stor bestyrtelse, skyldtes det som bekendt først og fremmest de terapeutiske eksperimenter, han kastede sig ud i. Ferenczi blev i sine sidste år stadig mere optaget af tanken om, at den klassiske analytiker gennem sin kølige afsondrethed i forhold til patienten opleves på linje med de voksne autoriteter, som frustrerede barnet i dets opvækst. Herved *gentager* analysen det infantile traume og kan således forskertse mulighederne for at hjælpe patienten. For at undgå dette problem indførte Ferenczi et *opfyldelsesprincip*, som blev anvendt i særligt vanskelige sager ved siden af den traditionelle forskrift om abstinens i analysen. Opfyldelsen af patientens behov kunne ske ved at forlænge timerne, ved at besøge patienten i hendes hjem, ved af og til at acceptere at patienten ikke betaler m.m. Endvidere tillades gensidig berøring og en legende attitude mellem analytiker og analysand. Ferenczi sammenligner analytikerens attitude i disse tilfælde med en kærlig mors overfor sit indslumrende barn.

Ferenczi mente, at denne mere liberale attitude hos analytikeren kunne gøre patienten så tillidsfuld, at hun efterhånden ville turde at reproducere

tidlige traumatiske oplevelser i overføringssituationen, den såkaldte *neokat-harsis*, som siden kunne danne basis for et analytisk arbejde på et dybere niveau. Heri ligger implicit en påpegning af den positive betydning af *regression* i analysen, og det er dette tema, der står i centrum i Balints behandlingstekniske overvejelser.

Balint understreger, at der er mange patienter, som ikke kan opnå varig bedring uden at gennemgå en regressiv periode i det analytiske forløb. Det centrale tekniske spørgsmål bliver så, hvorledes analytikeren skal forholde sig til de regressive manifestationer. Et afgørende problem i denne forbindelse er, at den regressive tilstand ofte indvarsles af krav fra patienten om at få tilfredsstillelse fra analytikeren i form af længere timer, fysisk kontakt eller lignende. Balints erfaringer fra sine egne og visse af Ferenczis patienter var, at en sådan tilfredsstillelse, hvor uskyldig den end måtte virke, kunne føre til forstærkede ønsker om ny tilfredsstillelse og herved resultere i en ond cirkel, der rummer klare paralleller til en misbrugsproblematik.

Balints bud på en overskridelse af dette dilemma er indførelsen af en skelnen mellem *godartet* og *ondartet* regression. Den ondartede regression er karakteriseret ved, at patienten søger at få analytikeren til at tilfredsstille *drifts*krav. Balint mener, at de fleste af disse regressive manifestationer kan henregnes til det ødipale område, og anfører, at det her er nødvendigt at afstå fra at opfylde patientens behov og i stedet tolke fænomenerne for patienten.

Heroverfor står den godartede regression, som ifølge Balint kan iagttages hos patienter, der har nået grundbristniveauet. Balint mener, at analytikerens attitude har en afgørende betydning for etableringen af den godartede regression. Hans ideal er i denne sammenhæng »the unobtrusive analyst« (i den danske udgave lidt misvisende oversat til *den tilbageholdende analytiker*), som kan give patienten den *anerkendelse*, som er det centrale behov på dette stadium. Balint understreger, at verbale tolkninger ikke giver mening for patienten, der befinder sig i grundbristområdet. I stedet må analytikeren simpelthen formidle sit nærvær, sin stabilitet og give patienten lov til at leve sammen med ham i en harmonisk sammenblanding. I den her foreskrevne analytiske holdning *kan* indgå fysisk kontakt mellem patient og analytiker, men ganske uden det passionerede præg, der karakteriserer den ondartede regression. Målet er altså at genskabe en objektrelation baseret på primær kærlighed, og Balints tese er, at såfremt patienten begynder at nære tillid til, at dette kan lade sig gøre, kan hun opgive nogle af de tidlige forsvarsprægede attituder (af for eksempel oknofil eller filobat karakter), som blev etableret som reaktion på omgivelsernes manglende tilpasning i den tidlige barndom. Balint taler i denne forbindelse om en *ny begyndelse*, som indvarsler en gennearbejdning af sorgen over grundbristen – den gennearbejdning, som er den centrale opgave i analysens afsluttende fase.

Terapi med borderline patienter

Det er iøjnefaldende, hvordan Balints ideer på vigtige områder ligner Winnicotts. Tanken om grundbristen som en reaktion på frustration af barnets primære kærlighed er beslægtet med Winnicotts tese om, at der kan udvikles et falsk selv som reaktion på overdreven frustration og/eller stimulation af det lille barn. Ligeledes er villigheden til at overskride den klassiske analytiske ramme for at etablere et adækvat miljø for den regredierede patient fælles for Balint og Winnicott. Endelig svarer Winnicotts skelnen mellem jeg-behov, som analytikeren kan opfylde hos den regredierede patient, og det-behov (driftskrav), som ikke bør tilfredsstilles af analytikeren, nøje til Balints skelnen mellem analytikerens opgaver ved henholdsvis godartet og ondartet regression.

Der er næppe tvivl om, at de patienter, som ledte Balint til at udvikle sine terapeutiske principper, i dag i vid udstrækning ville kunne rubriceres som havende det, Kernberg betegner som en borderline personlighedsorganisering. I denne sammenhæng er det væsentligt at påpege, hvordan Balint (og – alle forskelle ufortalt – også for eksempel Winnicott og Kohut) på væsentlige områder har andre tekniske idealer end borderline teoretikere som Kernberg og Masterson. I modsætning til Balint betoner disse sidstnævnte nødvendigheden af at holde rammen for enhver pris og opretholder en udtalt konfronterende attitude overfor patienterne.

Denne modsætning synes at hvile på en basal uenighed om aggressivitetens status i individets udvikling og specielt i borderlineforstyrrelser. Balint synes, som påpeget af Khan (1969) i dennes introduktionsartikel til Balint, at være præget af en romantisk farvet verdensanskuelse, som man kan mene forleder ham til at underbetone styrken af primitivt had i de regressive tilstande. Heroverfor står Balints kritik af den klassiske – og specielt den kleinianske – teknik præget af excessiv tolkning og konfrontation. Balint anfører meget rammende, at det had, som kleiniansk orienterede analytikere møder, i vid udstrækning må forstås som patientens *reaktion* på en overgribende, tilsyneladende omnipotent analytiker.

Grundbristen er et umådeligt inspirerende værk, som er uomgængelig læsning for alle, der beskæftiger sig med klienter med personlighedsforstyrrelser. Der er på ingen måde tale om en terapimanual, og efter endt læsning står man tilbage med et væld af spørgsmål til, hvordan den konkrete udmøntning af Balints ideer vil se ud. Hertil ville Balint selv formodentlig anføre, at enhver terapeutisk relation er unik og udvikler sig i et konkret to-personersfelt, som kun i begrænset grad kan foregribes. *Grundbristen* er, på trods af årene der er gået siden udgivelsen af originaludgaven, stadig en hjælp til forståelsen af disse processer.

Bogen er oversat til et letflydende dansk, og oversætterne er i overvejen- de grad sluppet godt fra fordanskningen af Balints særegne udtryk. Man kan mene, at man ved brugen af det danske ord *krav* mister de associationer til begærlighed og misbrugstilstande, som knytter sig til det engelske

craving. Til de pedantiske indvendinger hører også en undren over, at der i litteraturfortegnelsen henvises til Freuds værker i tysk udgave, men til den engelske version af Ferenczis artikler. Dette er dog kun bagateller, som ikke skal skygge for tilfredsheden med den danske udgave af denne væsentlige bog.